

İsmail Görkem, **YENİ BİLGİLER IŞIĞINDA DADALOĞLU / BÜTÜN ŞİİRLERİ**. E yayımları, Halkbilimi Dizisi (Genişletilmiş 4. baskı), İstanbul, 2006.

Dursun YILDIRIM*

Uzun bir süredir masamın üstünde kendilerini okurken konuştuğum kimi kitaplar arasında bulunan Dadaloğlu'na gözüm yeniden takıldı. Bu kez, sanki kendini yenileyip gelmiş gibi masamda duruyordu. Evet, bu kez Dadaloğlu, varını yoğunu toplayıp bağrına bastırarak çıka gelmişti. Görkem'in ilk baskısını 2005 yılında yapmış kitabından söz ediyorum. Okuyucular, bu titiz, dikkatli, yaratıcı ve sürekli kendini yenileyici bilim adamını, "Halk Hikâyesi Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı"; "Türk Edebiyatında Ağıtlar: Çukurova Ağıtları" gibi önemli araştırma ve inceleme eserlerinden hatırlayacaktır.

Görkem'in araştırmalarının odağını bir bakıma Rakka'dan Elmadağ'a uzanan hattın üzerinde ve sağından solundan kuzeye doğru yaylağa çıkan ve kuzeyden güneye doğru kışlağa inen Türkmen boy, oymak ve obalarının tarihî süreç içinde arkada bıraktığı sözlü kültür mirası oluşturur, desem, sanırım yanlış olmaz. Çünkü, yazılarında ve eserlerinde onu, ya Çukurova'da yahut Binboğalarda ceryan eden maceralar içinde bulursunuz. Bir süre önce şu Dadaloğlu çalışmasını okumuş, dertleşmiş ve bir düşünle gerçek karışımı zaman boyutu içinde o dağları ve obaları birlikte dolaşmıştım.

Yeni baskısı içinde Dadaloğlu'nu neyi var, neyi yok, tüm kimliğiyle ve bir sözlü kültür bilimi uzmanı titizliği ve dikkatiyle değerlendiren okuyucularıyla buluşturan Görkem, bu çalışması ile göçerevli Türkmen boyları sazşâirleri ile, onların söz ve ezgi eşliğinde yaratılan türkülerini, yeni bir bağlam içinde anlamının daha doğru olacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamı, Görkem'in eserinde yer alan sözlerinden, yaratıcıların/sazşâirlerinin, belirli bir 'mektep' veya 'gelenek' içinde var olmaları, diye anlıyorum. Dolayısıyla, bu bağlam, mektep veya gelenek içinde birden çok 'Karacaoğlan' ve birden çok 'Dadaloğlu' ile karşılaşılması tabiidir. Görkem'in bu yaklaşımını ve görüşünü ben de paylaşıyorum. Fakat, bu durum sadece sazşâirleri ve onların ezgili ve sözlü yaratılan türküler için değil, bütün kültür

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

ortamı yaratıcılığına özgü bir özellik olarak değerlendirilmelidir, diye düşünüyorum.

Şüphesiz, başlangıçta veya süreç içinde, tüm yaratıcılığı kendi kapasite ve yeteneğinin ortaya çıkardığı sözlü ve ezgili türkü metinlerinin tarzı ve üslubu ile, her bağlamda monopolize eden bir 'Karacaoğlan' ve bir 'Dadaloğlu' vardı. Ancak, burada, Görkem'in de dediği gibi, bu yapı kendine bir 'mektep' veya 'geleneğe' inşa etmiştir. Dolayısıyla, burada birden çok 'Karacaoğlan' veya 'Dadaloğlu' ile karşılaşılması, onların kendi etrafında inşa etmiş oldukları mektebin veya geleneğin bir sonucudur. Bu türden yapılar, kültürel kalıplaşma veya kurumlaşmalar, diye tanımlanabilir.

Sözlü kültür ortamı yaratıcılığında sosyal ve kültürel kalıplaşma aynı zamanda toplumların ve bireylerin yaratıcılıklarını ve akışkanlıklarını yansıtır. Toplum ve bireylerin yaratıcılıklarının tarihi süreç içinde gösterdiği sürekliliğe bağlı olarak bu kalıplar da, gelenekler/kurumlar gibi ya bir değişime uğrar yoluna devam eder, veya donup kalır ve yerini yeni yapılara bırakır, yahut yeni yapıların içinde yeni bir işlev ile hayatlarını sürdürürler. Bu açıdan bakıldığında, Görkem'in anlattığı durum ve durumlar ile, Dadaloğulları ve Dadaloğlu olguları anlaşılır bir hüviyet kazanır. Karacaoğlan ve Dadaloğlu kültürel kalıpları içinde kendi yaratıcılıklarını geliştirip yeni türkü metinlerini ve ezgilerini buldukları çevre içinde çalıp söyleyen sazşâirleri, onların dinleyicileri için her zaman birer *karacaoğlan* veya *dadaloğlu* olmuşlardır.

Göçerevli Türkmen boy, oymak ve obalarının geniş coğrafya üzerine yayılarak inşa ettiği hareketli esnek Türk medeniyeti mimarisi içinde bu yaratılan türkülerin ortak duygu ve düşünceleri ve yaşanan hayat sahnelerini ve tabiat şartlarını tasvir etmesi, onları söz ve ezgi eşliğinde ölümsüz metinlere dönüştürmesi ve bunları sürekli hatırlanabilir ve taşınabilir bir kültürel kalıba dökerek muhafaza etmesi sürekliliğin bir başka boyutudur. Bu boyutta, hayat, sözlü veya yazılı taşınabilir ve muhafaza edilebilir bilgi ve deneyim birikimi ile yürür. Önyasa coğrafyası üzerinde göçerevli Türkmen boy, oymak ve obaları, çevrelerinde öbeklenmiş ve yerleşikliğe geçmiş kardeş veya akraba boy ve oymakların kurumuş olduğu şehir, kasaba ve köylerin arasında ömür sürmüşlerdir. Dolayısıyla, kültürel kalıplara dökülmüş biçimde yaratıcılıklarını bu medeniyet mimarisi içinde söze ve ezgiye döküp türkülere dönüştüren sazşâirleri, göçerevli oldukları kadar yerleşikleri de etkilemişlerdir. Hiç şüphesiz, yerleşikler, onların sözünde ve ezgisinde geçmiş hayatın sesini, hasretini duymuşlar, kendi maceralarından izler bulup iç geçirmişlerdir. Göçerevli için ise, bu türküler, onların hayatını, yahut yaşadıkları maceraları veya günlük işleri anlattığından dolayı, her yerde kendileriyle beraberdirler. Türküler, onlar için, günlük hayatın olduğu kadar, içinde buldukları hayat içinde kendileriyle özdeşleşmiş, biri birinden ayrılmaz ve biri birini

tamamlayan bir işlev içindedirler. Görkem'in 'Dadaloğlu' adlı eseri ile konuşurken, bu eser bana bir an bunları ifade etmem gerektiğini hissettirdi.

Görkem, 'Dadaloğlu' adlı çalışmasında bana sadece yukarıdaki sözleri düşündürmekle yetinmedi. Çok önemli ama, bugüne dek el yordamıyla değinilip geçiştirilen 'Karacaoğlan' ve 'Dadaloğlu' gibi kültürel kalıplar içinde karşımıza çıkanların oluşturduğu problematiği çözümlenmeyi dener. Bu türden denemeler ve çözümlenmeler, bilimin yürüyüşüne hız kazandıran adımlardır, diye düşünürüm. Oldukça sancılı ve güç bir iştir. Her sözün hesabını vermek, söylenenlere kalıcı olma vasfı kazandırmak, gerekli ve yeterli düzeyde birikim ile sağlanabilir. Ben bu sancıyı ilk kez, 'sosyal eleştiri kalıpları' dediğim fıkra metinleri ile uğraşırken yaşadım. Alaca karanlıkta yürümek nispeten kolay ama zifiri karanlıkta yürümek zordur, nereye basacağımızı ve neye çarpacağımızı kestirmek şansızdır yoktur. Birikiminize göre problematiğe bir çözüm, bir çıkış yolu bulma zorluğu vardır. Görkem, tanımladığı problematiğin çözümlemesinde birikimini uzmanlığına yaraşır biçimde kullanmıştır.

Dadaloğlu kültür kalıbı içine giren tüm 'dadaloğlu'ları tahkik eder. Yazılı ve sözlü kaynakların günümüze taşıdığı bilgi, belge ve çeşitli veriler ışığında problematiği çözümlenmeye çalışan Görkem, Dadaloğlu kültür kalıbına vücut veren birden çok sazşâirinin varlığını ortaya çıkarır. Bu çözümlemeye, dadaloğlu kültür kalıbını biçimlendiren ilk sazşâiri/sazşâirleri Dadalı Türkmenlerinden üç kişi olarak karşımıza çıkmaktadır: Kul Yusuf, Âşık Dadaloğlu Musa, Âşık Dadalı Veli. Görkem, benim kültür kalıbı diye adlandırdığım bu durumu, 'Dadaloğlu olgusu' diye tanımlar. Ve haklı olarak şunları sözlerine ekler: "Bu kimliğin inşasına, Veli'den sonra yaşamış olan ve söyledikleri türküleri 'Dadaloğlu' adıyla tapşırınları da dahil etmeliyiz"(Görkem, 2006: 16).

Görkem'in işaret ettiği bu durum, kültür ortamı yaratıcılığı açısından bakıldığında sadece Dadaloğlu ile sınırlı bir durum değildir. Yunus Emre gibi eren tipi şairler; Karacaoğlan, Köroğlu ve benzeri birçok sazşâirleri kültür kalıpları; Nasreddin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş ve günümüzde Temel gibi fıkra tipleri sosyal eleştiri kalıpları yaratmışlardır. Tiplere veya bu kalıplara yerleştirilip yaratılan ve icra edilenlerin bir ayırma tutulması, ayıklanması gerekir mi? Böyle bir işlem, onların zaman içinde sürdürdükleri hayatıyeti ve bunu kazandıran özelliklerini gözden kaçırma anlamına gelir, diye düşünüyorum. Belki burada, kültür kalıbı ile bağlı bir içerik, biçim ve ezgi, bir söz dağarcığı ve üslûp tahlili yapılabilir. Böyle bir çalışma, ortaya ne çıkarabilir? Derseniz, şu söylenebilir: kültür kalıbı hangi özellikleri ile bir 'farklı' kültür kalıbı olarak hayatıyetini sürdürmektedir, bunu anlayabiliriz.

Okuduğum ve konuştuğum araştırmanın güzel yanı, Görkem'in bilimsel düzlemde tanımlayıp ifade ettiği ölçütler ile, onun 'olgu' ve bazen 'kimlik' dediği ve benim ise, 'kültür kalıbı' diye ifade etmeyi tercih ettiğim yapılara bağlı biçimde

yaratılan türkülerin belli bir bağlama yerleştirilmeleridir. Bu sonuç, bize, hangi kültür kalıbı içinde ne türde söylenmiş türküler hakkında genel bir fikir verecektir. Görkem, çalışmasında okuyucuya, kullandığı ölçütlere dayalı biçimde bir Dadaloğlu şiirleri incelemesi ve seçkisi sunmaktadır.

İncelemeyi Görkem, başta da söylediğim gibi göçerevli Türkmen boyları, oymakları ve obalarının yaylak ve kışlak hayatının ceryan ettiği coğrafya ile sınırlamıştır. Ozanlar mektebinin Çukurova'da yankılanan ve bir kültür kalıbına dönüşen Karacaoğlan'ın göçerevli Türkmenler arasında inşa ettiği yaratıcılık geleneği içinde yetişen yeni nesil sazşâirleri de kendi içinden bu bağlamda bir 'Dadaloğlu' olgusu veya kimliği ortaya çıkarmıştır.

Türkü metinlerinin anlaşılmasında bu çerçeveye önemli bir sınırlama ölçütü seçilmiştir. Bu coğrafya üzerinde türkülerini Dadaloğlu'ya bağlanan sazşâirleri hakkında sözlü tarih verilerinin taşıdığı bilgiler eleştirilip güvenilir bilgiye dönüştürülmüştür. Metinlerde gözlenen değişim ve dönüşümler, zaman içinde ortaya çıkan çeşitlenmeler, alan çalışmasıyla yapılmış tespitler, yayınlanmış metinler ve incelemeler ile, yazılı belgelerin taşıdığı bilgiler de yine eleştirel bir bakış ile bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Çalışmanın metinlerle ilgili önemli iki yönü daha var.

Bunlardan ilki, metinlerin yukarıda belirtilen bağlam içinde ve vurgulanan ölçütlere bağlı biçimde tespit edilmesi ve bunların, tüm çeşitlenmeleri ile karşılaştırılarak, ortaya çıkan sonuçların okuyucuya anlaşılır tarzda yansıtılmasıdır. Sözel ortam yaratıcılığı metinlerin kültür kalıbı bağlamında muayyenleştirilip çeşitlenmeleri ile karşılaştırmalı biçimde inceleme denemesi ilk kez, bu çalışmada başarılı bir biçimde denenmiş, diye düşünüyorum. İkinci önemli husus, araştırmacı tarafından her bir türkü metni ile bağlı özel bilgiler verilmesidir. Metin ile ilgili özel bilgiler' başlığı altında verilen özel bilgiler şu başlıklar altında toplanmaktadır: Derleyenin açıklamaları; metnin hikâyesi/Yakılma sebebi; metin üzerinde düşünceler. Metinlerin anlaşılması açısından bu son derece kıymetli bilgilerin tespiti bile, incelemenin izlediği metodolojinin bilimsel titizliğini ve dikkatini yansıtmaya yeterlidir. Bu açıdan bakıldığında, Görkem'in sözel kültür bilimi araştırmalarına kazandırdığı Dadaloğlu, yeni çalışmalar için yol gösterici olacağı gibi, bu alanda çala kalem yazıp çizme alışkanlığına da bir duvar çekecektir, umduğundayım.